

Секція
ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ТА МЕТОДИЧНІ
АСПЕКТИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Галина МЕШКО

*Доктор педагогічних наук, професор,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
hal-meshko@ukr.net*

Олександр МЕШКО

*Кандидат психологічних наук, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
meshko_o@ukr.net*

ЦІННІСНО-СМИСЛОВЕ СТАВЛЕННЯ
ДО ПРОФЕСІЇ ЯК АСПЕКТ СТАНОВЛЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПОЗИЦІЇ ПЕДАГОГА

Сучасний вчитель працює в складних соціальних умовах, коли професія вимагає від нього постійної готовності до адекватної особистісної оцінки педагогічних ситуацій, спонукає до пошуку і прийняття глибоко осмислених професійних рішень. Професіоналізм особистості вчителя, його успішна професійна самореалізація великою мірою залежать від глибокого осмислення та емоційно-ціннісної оцінки ним своєї професії, виявлення її суб'єктивного сенсу. Незаперечним є те, що ефективність педагога прямо залежить від того, наскільки він усвідомлює суспільну важливість своєї педагогічної праці, наскільки велике значення в житті самого вчителя займає педагогічна професія. Все це пов'язано з реалізацією ціннісно-смислових аспектів професійного буття вчителя і актуалізує необхідність формування в нього активної професійно-педагогічної позиції.

Метою дослідження стало вивчення особливостей ціннісно-смислового ставлення вчителя до педагогічної професії та її місця в системі його смисложиттєвих орієнтацій. Вважаємо, що саме у цих координатах, через систему смисложиттєвих орієнтацій особистості доцільно розглядати проблему становлення професійної позиції особистості педагога. З урахуванням характеру поставленої мети,

передусім з'ясуємо означення категорії професійно-педагогічної позиції особистості.

Поняття «позиція особистості» серед науковців трактується по-різному, зокрема в аксіологічній перспективі воно постає як спосіб реалізації базових, екзистенційних цінностей і є інтегративною характеристикою всього способу життя людини. У психолого-педагогічній довідковій літературі цей концепт здебільшого визначається як «система поглядів, переконань, уявлень, установок і диспозицій, яку особистість реалізує в повсякденному житті і відстоює в референтних групах» [2, с. 255]. Науковці розглядають феномен позиції не лише у зв'язку з особливостями поведінки людини в соціумі, але й щодо різних видів діяльності, зокрема професійної діяльності.

О. Темченко, аналізуючи професійну позицію у контексті ціннісного підходу, стверджує, що вона є однією з характеристик ставлення фахівця до своєї роботи як до пріоритетної цінності [4]. А на думку О. Резван, професійна позиція є «тією професійно-особистісною характеристикою, що відображає ціннісні ставлення особистості до професійної діяльності та її результатів; учасників професійної діяльності і до себе та забезпечує умови для реалізації професійно-рольових функцій під час вирішення фахових завдань» [3, с. 154].

Важливою для нашого дослідження є думка Н. Гузій, яка розглядає професійно-педагогічну позицію в руслі педагогічного професіоналізму і вважає, що через цю дефініцію здійснюється органічний зв'язок професіоналізму педагога з його ціннісними орієнтаціями та ціннісними відношеннями [1, с. 170]. Вона визначає цю дефініцію як «ціннісно-мотиваційне утворення творчого характеру більш високого рівня, що виражає сформовану розгалужену й упорядковану, усвідомлену систему емоційно забарвлених ставлень педагога до педагогічних явищ та професійно значущих цінностей педагогічної культури. Позиція педагога в цілому зумовлює продуктивне суб'єктно-творче професійно-ціннісне самовизначення на основі набуття особистого смислу педагогічно значущих потреб і цілей» [1, с. 171].

Для вивчення деяких особливостей ціннісного ставлення педагогів до своєї професії нами проведено емпіричне дослідження. Для цього було розроблено і використано анкету «Сенс життя і професія вчителя», яка спрямована на вивчення уявлень педагогів про сенс життя та на виявлення зв'язку сенсу їх власного життя з педагогічною професією. В анкетуванні взяли участь вчителі закладів середньої освіти Тернопільської області.

Вибірку склали як педагоги-початківці з малим досвідом роботи, так і вчителі-професіонали, що мали великий трудовий стаж.

Результати проведеного емпіричного дослідження засвідчили, що особливо молоді вчителі не часто бачать професійно-педагогічну діяльність у складі власних смисложиттєвих орієнтацій. Лише 15% респондентів із загальної експериментальної вибірки дали у цьому аспекті ствердну відповідь, вважаючи, що вони вбачають у вчительській професії своє покликання і їхній вибір професії був значною мірою обумовлений любов'ю до роботи з дітьми. До сенсу власного життя вони включають, наприклад, такі атрибути, як «потрібність людям», «можливість бути корисним для інших», «можливість творити добро» та ін. Водночас 55% учасників анкетування відповіли, що для них педагогічна діяльність як значущий елемент не входить до системи їх смисложиттєвих орієнтацій. Причому, одні з них провідне місце в цій системі відводять кар'єрі, особистісному росту, самовдосконаленню («бути щасливим», «реалізувати себе», «уміти отримувати задоволення від життя» тощо). Інші педагоги з цієї категорії вважають найбільшою цінністю для себе сімейне благополуччя, власних дітей, для них сенс життя полягає у міцній родині. Варто також зазначити, що серед молодих педагогів третина вказали, що взагалі не замислювалися над проблемою сенсу життя.

З вибірки вчителів віком 30-40 років, що мають середній стаж педагогічної роботи, чверть (27%) чітко включають свою професійну діяльність в систему своїх смисложиттєвих орієнтацій. Для них головне у формулюванні сенсу свого життя – здійснити життєві плани, пов'язані як з особистим життям, так і з професією. Важливими для них виявились такі сенси, як благополуччя, діти, родина, а також найвищим досягненням у професійній діяльності вони вважають «повагу з боку учнів». При цьому багато з членів цієї вибірки стверджують, що на вибір їхньої професії вплинули сімейна династія вчителів, приклад педагогів-наставників, прагнення працювати з дітьми, природні задатки тощо.

Варто зазначити також, що 73% респондентів з середнім стажем не розглядають педагогічну роботу як значущий складник у системі своїх смисложиттєвих орієнтацій. Провідними для них є діти, родина, міжособистісні взаємини, робота, що приносить високий дохід та ін. Сенс життя вони формулюють у такий спосіб: «гармонія у взаєминах на роботі і вдома», «виховати і влаштувати своїх дітей» та ін.

Вікова група педагогів, які старші 40 років, з великим трудовим стажем, за результатами анкетування, розділились на дві майже рівні частини. 52% з них високо цінують значущість професійної праці, якою

вони займаються, і чітко включають педагогічну діяльність у систему власних смисложиттєвих орієнтацій. Хоч смислотвірними для них є родина, власні діти, але для них є цінними такі професійні якості, як творчість у роботі, любов до дітей тощо. Сенс життя вони вбачають одночасно у роботі, у друзях, у членах своєї родини. Інша частина цієї вікової групи педагогів (48%), які взяли участь в анкетуванні, не відносять педагогічну діяльність до системи своїх життєвих цінностей. Для них пріоритетом є гідне життя, прагнення пізнати себе, виховання власних дітей та онуків та ін.

Відтак, у кожній з груп учителів, які мають різний стаж педагогічної роботи, значна кількість опитаних не бачать свою професійну діяльність серед значущих складників власної системи смисложиттєвих орієнтацій. Вочевидь, одним із пояснень такого стану проблеми може бути відсутність організованої спеціальної роботи з педагогами, спрямованої на розкриття суспільної значущості педагогічної професії та її зв'язку з сенсом життя педагога-професіонала.

Водночас характеристики ціннісно-сміслового ставлення вчителя до своєї професії та місце, яке займає це ставлення в системі його смисложиттєвих орієнтацій, лежать в основі розвитку та проявів його професійної позиції, наповнюючи її особливим змістом і спрямуванням. Це означає, що якість формування професійної позиції вчителя обумовлюється необхідністю глибокого осмислення ним своєї професії, виявленням її суб'єктивного сенсу, а також актуалізує проблему цілеспрямованого розвитку професійно-сміслового потенціалу особистості вчителя на всіх етапах його професійної підготовки й самореалізації. Зважаючи на значення ціннісної компоненти у формуванні професійної позиції педагога та на результати анкетування молодих учителів, таку роботу потрібно починати ще на етапі вибору майбутнім фахівцем професії та оволодіння нею під час навчання у закладі вищої освіти, а також постійно продовжувати у період самостійної професійної діяльності вчителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гузій Н.В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти: монографія. Київ: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. 243 с.
2. Психологічна енциклопедія / автор-упорядник О.М. Степанов. Київ: «Академвидав», 2016. 424 с.
3. Резван О.О. Соціально-комунікативна активність як чинник перетворення професійно-особистісної позиції майбутнього фахівця. *Педагогіка та психологія*. 2017. Вип. 58. С. 149-156. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1117026>

4. Темченко О.В. Професійна позиція викладача як умова забезпечення якості його діяльності. *Управлінські та психологічні аспекти професійної підготовки фахівців в умовах інноваційного розвитку освіти: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* Харків: Планета-Принт, 2016. Ч. 1. С. 209-216.

Оксана БОДНАР

*Доктор педагогічних наук, професор,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Bodnarotern@ukr.net*

Андрій ОСТАПЧУК

*Здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
aizekk@ukr.net*

ФОРМУВАННЯ ІСТОРИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВ ЯК ПРІОРИТЕТ У ВИХОВНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Актуальність формування історичних цінностей у системі освітньої діяльності полягає у їх здатності сприяти розвитку особистісної ідентичності учнів, надаючи їм глибше розуміння власного культурного коріння. Ці цінності зміцнюють повагу до історичних подій та сприяють усвідомленню зв'язків між минулим і сучасністю, що є важливим для розвитку критичного мислення та міжкультурної толерантності. Водночас, історичні цінності мотивують учнів до активної участі в громадському житті, підвищуючи їхню громадянську відповідальність і залученість до розв'язання різних соціальних проблем. Такі цінності освіти відіграють ключову роль у формуванні особистісної та культурної ідентичності учнів. Вони допомагають учням розуміти і цінувати історію своєї країни та світу, виховуючи повагу до минулого та його впливу на сучасне суспільство; сприяють розвитку критичного мислення, допомагаючи учням аналізувати історичні події. Це також зміцнює громадянську відповідальність і мотивує до активної участі в житті суспільства.

Історичні цінності відрізняються від інших цінностей своїм акцентом на минулому та його впливі на сучасне суспільство та майбутні покоління. Вони охоплюють пошану до історичних подій, відомих особистостей, героїв і реліквій, сприяють розвитку культурної свідомості і зв'язку з минулим. Ці цінності мають унікальну роль у формуванні національної та